

19. YÜZYILDA POLİTİK İKİLİ KARŞITLIK SUNUMU OLARAK FRANKENSTEIN'IN CANAVARININ KARİKATÜRLERDE GÖRSELLEŐTİRİLMESİ¹

Öğr. Gör. Banu ERŐANLI²

ÖZET

1818 yılında Mary Shelley tarafından yazılan *Frankenstein ya da Modern Prometheus* romanı, yazılmasının üzerinden iki asır geçmesine rağmen popülerliğini korumuş; yıllar içerisinde çok çeşitli edebiyat eserlerine, sinema filmlerine, çizgi romanlara, tiyatro oyunlarına, çizgi filmlere ve televizyon dizilerine ilham vermiştir. Mary Shelley tarafından kaleme alınan *Frankenstein ya da Modern Prometheus*, gotik edebiyatın başyapıtlarından bir tanesidir. 1818 yılında Büyük Britanya'da Fransızca olarak yayımlanan roman, 18. yüzyılda geçmekte, Kaptan Walton'ın kız kardeşi Margaret Saville'a yazdığı 17.. tarihli mektuplarla başlamakta ve bitmektedir. Yayınlandığı dönemde gerek konusu, gerekse yazarının kadın olması nedenleri ile büyük ilgi gören *Frankenstein ya da Modern Prometheus* romanı, tıp öğrencisi Victor Frankenstein'in, hastalıklara son verebilmek amacıyla, ölümsüzlüğe ulaşmayı da hedefleyerek üstün bir insan yaratma çabasını konu almaktadır. Victor Frankenstein, mezarlardan topladığı çeşitli ceset parçalarını birleştirerek; kalvenizm, simya ve elektriğin gücünü kullanarak bir "monster" (*canavar*) yaratmıştır.

"19. Yüzyılda Politik İkili Karşıtlık Sunumu Olarak Frankenstein'in Canavarının Karikatürlerde Görselleştirilmesi" isimli bu çalışma 19. yüzyılda farklı gazete ve dergilerde yayınlanan ve klasik edebi metinlerin siyasi birer mit haline gelerek; mevcut sistem eleştirisi yapmak amacı güderek oluşturulan karikatürlerin incelenmesini amaçlamaktadır. Çalışma; 1832 yılında İngiltere'de yayınlanan "*Frankenstein Creating Peers*" isimli karikatürden; 1893 yılında yayınlanan "*The Frankenstein of Hatfield and his Handiwork*" isimli karikatüre kadar olan toplamda 12 adet karikatürün *Frankenstein ya da Modern Prometheus* romanının grotesk kahramanı canavar ve dönemin sosyal-politik süreci arasındaki metinlerarası bağıın incelemesini kapsamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Frankenstein, Görsel İletişim, Korku Edebiyatı, Karikatür, Metinlerarasılık

¹ Bu makale 27-29 Ekim 2018 tarihleri arasında Manavgat-Antalya'da düzenlenen ASEAD 4. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda sunulan bildirinin geliştirilmiş halidir.

² Başkent Üniversitesi, İletişim Fakültesi, İletişim Tasarımı Bölümü, banu@baskent.edu.tr

GİRİŞ

İnsanlığın en büyük korkularından bir tanesinin yeniden ifadesi olarak Victor Frankenstein'in ilahi güce karşı koyarak yeniden yarattığı ucubenin konu edildiği Mary Shelley tarafından yazılmış *Frankenstein ya da Modern Prometheus* (1818), her çağda popülaritesini koruyan edebi ve klasik bir eserdir. Eser her ne kadar gotik edebiyat türüne dahil ediliyor olsa da içerisinde barındırdığı bilimkurgu³ öğeler yadsınamaz derecede çoktur. Kişinin kendi elleriyle yarattığı bir varlık tarafından yok edilmesi ihtimali ile karşı karşıya kalması temasının işlendiği eser aynı zamanda; yaratılış efsanesi, var oluş, Tanrı olma arzusu gibi kavramları da içerisine alarak günümüzde salt bir roman olmaktan çıkarak efsaneleşmiş ve devleşmiştir. Yaratıcısı Frankenstein ile *canavar* arasında bulunan ikili ve zıt ilişki temelinde oluşturulan hikayede, aynı zamanda Frankenstein'in kendi elleriyle yarattığı canlıdan korktuğu, ondan öğrendiği ve onu öldürmek istediği görülmektedir. Kendi elleriyle kendisinden daha güçlü bir *canavar* yaratan doktor, farkında olmadan tüm sevdiklerinin ve hatta kendisinin ölümüne sebep olacak bir katil yaratmıştır. Moretti (2017) bu yaratımı var oluşları birbirine bağlı olan ikili karşıtlık sürecini anımsatacak biçimde şu şekilde anlatmaktadır:

Frankenstein'in icadı, şekilsizleştirerek teşkil eden, barbarlaştırarak uygarlaştıran, yoksullaştırarak zenginleştiren kapitalist üretim sürecini, her olumsuzlamaya bir olumsuzlamanın eşlik ettiği o çift yüzlü süreci yansıtan yüklü bir eğretilerdir. Zaten Frankenstein'in kendi acı dolu yüceliğini diktiği kaide olan *canavar*, hep olumsuzlama yoluyla betimlenir: insan orantılıdır, *canavar* değildir; insan güzeldir, *canavar* çirkin; insan iyidir, *canavar* kötü. *Canavar* insanın baş aşağı çevrilmiş, olumsuzlanmış halidir. Özerk bir varoluşu yoktur; gerçek anlamda özgür olması ya da bir geleceğinin olması mümkün değildir (s: 111).

Yazıldığı dönemdeki büyük gelişmelerin, bilhassa Fransız Devrimi'nin ve Sanayi Devrimi'nin; Mary Shelley'nin zihnindeki, bir korku romanının aynasında kırılmış yansımasının sunulduğu (Shelley, 2017, içinde: ix) roman bilimin kontrolsüz gelişiminin zararlarını örneklemesi bakımından okuyucuya Aydınlanma karşıtı bir görüş sunmaktadır (Yavuz ve Geçikli, 2008: 178). Moretti (2017) tarafından burjuva uygarlığının korkusu olarak nitelendirilen Frankenstein, geleceğin kendisi gibi korkunç olacağından endişe duyan bir hilkat garibesidir (s: 105-106). Yücesoy'a (2007) göre; Frankenstein'in *canavarını* ortaya çıkaran şey 18. yüzyıl gotiğinde olduğu gibi geçmişten gelen bir lanet ya da açıklanamayan doğüstü bir oluşum değil, doğrudan dönemin bilimsel gelişmeleri ışığında insanoğlunun kendi benzerini yaratma teşebbüsünün yansımalarının görüldüğü burjuva kültürüdür (s: 17).

³ Bilim-kurgu sözcüğü ilk defa 20. yüzyılın başlarında Hugo Gernsback'in *Science and Invention* isimli dergisinde kullanılmaya başlanmıştır.

<http://www.bilimkurgukulubu.com/genel/dergi/bilimkurgu-dergiciliginin-tarihi/> (Erişim Tarihi: 06.10.2018, 18:39)

Bu sebeple, Mary Shelley'nin bu derin eserinin görsel bağlamda çözümlenmeye çalışılması aşamasında, romanın çeşitli alt okumalarından yola çıkılmış, görselleştirme sürecinde ise 19. yüzyılda çeşitli dergilerde farklı yıllarda basılan karikatürlerin metinlerarası ilişkiler bağlamında incelemesi gerçekleştirilmiştir.

Metinlerarası okumalarda rastlanması muhtemel biçimler arasında: anıştırma, şakacı dönüştürüm, hipermetinsel tasarım, silik izleksel yapı, grotesk, parçalılık/süreksizlik ve kopukluk (Atik, 2017: 41-44) vardır. Bu biçimlerden bir tanesi olan “Grotesk” sözcüğü her ne kadar 15. yüzyıl sonlarında, mağaralarda ortaya çıkarılan ve Eski Roma Dönemi'ne ait süsleme sanatını temsil ediyor olsa da ilk grotesk tarihçisi olarak sayılan Karl Friedrich Flögel⁴ Alman Edebiyatı'nda groteskin kuramsallaşması konusunda çalışmalar gerçekleştirmiştir (Çelik, 2016: 183-185). Türk Dil Kurumu tarafından yayınlanan Güncel Türkçe Sözlük'e göre grotesk; Eski Çağ Roma yapılarında bulunan, tuhaf, gülünç figürlerden oluşmuş süsleme üslubu ve bir tiyatro terimi olarak; kaba gülünçlüklerden, tuhaf ve olmayacak şakalaşmalardan yararlanan, karşıt görüntüleri, bağdaşmaz durumları şaşırtıcı biçimde birleştiren güldürü biçimi olarak tanımlanmaktadır⁵.

Roma kazılarında bulunan hayvan, bitki ve insan figürlerinin birbirlerine karışarak; ağaç dallarından çıkan insan başları, hayvan başlı insan bedenleri, şamdanlardan fırlayan çiçek çelenkleri gibi tuhaf ve kafa karıştırıcı şekillerle oluşturulan duvar resimlemeleri (Işıkman, 2016: 72) ise groteskin sanatsal form olarak ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Varlıkların sıra dışı özelliklerle yeniden betimlenmesi ve dünyaya ait olmayan bir olgu haline getirilerek dünyaya ait olan canlıların özelliklerinin birleştirilmesi olan groteskin (Gözübüyük, 2013: 23) temel özelliği; komik ve gülünç olanın birlikteliği ile yeniden üretilmesidir (Ergül, 2016: 44). İtalyanca'da “*mağaralar*” ve bu kelimenin uzamıyla “*kazılar*” anlamına gelen “*grotte*” kelimesinden türeyen grotesk, 18. yüzyıl itibarıyla, karikatür ile ilişkilendirilerek kullanılmıştır. Bu durum Wolfgang Kayser⁶ tarafından sözcüğün anlamında kayıp olarak nitelendirilmesine sebep olmuştur. Kayser; sözcüğün abartılı soytarıklık biçiminde ele alınmasına karşı çıkmış ve itici ve korkutucu anlamlarının öneminden bahsetmiştir (Ünaycıl, 2003: 69). Philip John Thomson⁷ (1972) ise Kayser'in çalışmalarından yola çıkarak, Kayser öncesi dönemde bu terimin tanımlanmadığından bahsetmekte, grotesk için “soğuk ya da yabancılaşmış dünyanın ifadesidir, başka bir deyişle tanıdık dünyaya, aniden onu tuhaf kılan bir perspektiften bakmak” demekte ve bu tuhaflığın gülünç, korkunç ya da ürpertici olabileceğinden söz etmektedir (s:11).

⁴ (1729-1788).

⁵ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5bcbd2d2213ea0.91837174 (Erişim Tarihi: 05.10.2018, 11:02)

⁶ Alman kuramcı (1906-1960). 1957 yılında yayınlanan *The Grotesque in Art and Literature* kitabında groteskin estetik değerinin bilimsel bir çalışma ile araştırılması gerektiğini söylemektedir.

⁷ (1941-...).

John Ruskin⁸ ise; groteskin temel ögesinin “gören adam” yani “kendisini çevreleyen dünyanın dehşeti” altında ezilen kişi olduğundan bahsetmekte ve kişinin dünyanın dehşetini fark ederek yüce-bayağı, masumiyet-günah, acıklı-gülünçlü, olağan-paradoksal gibi karşıtlıklarla insanoğlunun kendi gerçekliği ile yüzleştiğinden söz etmektedir (Sazyek, 2013: 1246).

Groteskin sınırlarının belirsiz oluşu kavramın anlamlandırılması sürecinde kesin yargılara varılamamasına sebep olmaktadır. *Fiction of the Modern Grotesque* (1989) adlı eserinde Bernard McElroy groteskin yalnızca modern dünyaya ait bir fenomen olmadığını, insan imgeleminde uzun ömürlü bir özellik olduğunu ve çeşitli kültürlerin sanat ve edebiyatında var olduğunu ve kelime ile eş anlamlı olmamasına rağmen *bizarre* (acayip, tuhaf, garip), *macabre* (korkunç), *fantastic* (fantastik), *weird* (esrarlı, gizemli), *gothic* (korkunç) gibi sözcüklerle kavramın daha da karmaşık hale geldiğini söylemektedir (Ünaycıl, 2003: 71-72). Sazyek (2013) ise grotesk kavramının korku ile doğrudan ilişkili olduğundan bahsetmektedir;

Korku, groteskin temel etmenlerindedir. Groteskin kendi içindeki kronolojik değişimi de bu etmen üzerinden gerçekleştirmiştir. Korku, başta olağanüstü ve ürkünç kişilerin, varlık ve eşyaların doldurduğu fantastik bir özelliğe sahipken modern kurmaca metinlerde söz konusu fantastik yönlerini büyük ölçüde yitirir ve beşeri bir kapsamda kalan –normalin ötesinde görüldüğü için toplumca çekinilen, gizemli ya da mistik temelli davranış ya da durum şeklinde tanımlanabilecek- ‘tekinsiz’e evrilir (s: 1247).

Bakhtin’in 1940 yılında doktora tezi olarak tamamladığı, ancak 1965 yılında basılan *Rabelais and his World (Rabelais ve Dünyası)* adlı eserden hareketle, grotesk çalışmaların temelini beden tasarımına dayandığını söylemek mümkündür. Gülmenin tarihiyle yakından bağlantılı olan eser; bedenin dünyadan bağımsız düşünülemeyeceğini söylemekte ve insanların gülmeleri ile tüm korkunç olayları çarpıtıran bir karnaval dünyasının bağlamsal çarpıştırmasına gönderme yaptığını belirtmektedir (Bakhtin, 2001: 23). Bakhtin için, grotesk imgenin en temel eğilimi, iki bedeni tek bir bedende göstermektir. Buna göre; ölen ve doğan beden iki ayrı beden olarak tek bir bedende birleşmektedir (2005: 352, Akt. Rızvanoğlu, 2016: 31). Bu bağlamda Bakhtin’in beden yorumlaması kapsamında Frankenstein’in *canavar* karakterinin, ölü bedenlerden yaratılan yeni bir canlı olma özelliği ile aynı beden içerisinde hem ölümü hem de doğumu barındıran grotesk bir yaratık olduğunu söylemek mümkündür.

⁸ İngiliz yazar, şair, sanat ve toplum eleştirmeni (1819-1900).

1. KARİKATÜR ÜZERİNE

Karikatür kavramı, Türk Dil Kurumu⁹ tarafından “insan ve toplumla ilgili her tür olayı konu alarak abartılı bir biçimde veren, düşündürücü ve güldürücü resim” olarak açıklanmakla birlikte, en bilinen ve temel tanımı “çizgi ile mizah yapma sanatı”dır. Hücum etmek anlamına gelen “*caricare*” kelimesinden türeyen (Şenyapılı, 2003: 14) karikatür için, karikatür sanatçısı Üstün Alsaç¹⁰ (1999) terimin kapsamlı açıklamasını “Karikatür; insanların, varlıkların, olayların hatta duygu ve düşüncelerin doğala ters düşen, olağanla çelişen, gülünç yanlarını yakalayıp bunları kimi zaman da yazıyla desteklenmiş abartılı çizimlerle bir gülmece anlatımına dönüştürme sanatıdır” (Akt; Aygün, 2007: 107) şeklinde yapmaktadır. Ayrıca Turhan Selçuk’a¹¹ (1979) göre “Karikatürün güçlü bir sanat olmasının nedenleri vardı. Karikatür yaygın bir sanattır, basın yoluyla, sinemayla, televizyonla, afişlerle, sergilerle halkın her an karşısındadır. Söyleyeceğini en kısa yoldan, zahmetsizce fakat çarpıcı bir şekilde söyler” (Akt; Özer, 1989: 176). Bu bağlamda karikatür eserlerinin yayınlandığı dönemin özelliklerini içerisinde barındırarak, kimi zaman toplumsal kimi zaman da siyasal amaçla kullanılabilir etkin bir anlatı türü haline dönüştüğünü söylemek mümkündür.

Gazete ve dergilerin sayıca çoğalması ve etkin birer kitle iletişim aracı haline dönüşmesi ile eşzamanlı olarak karikatür sanatı da biçimsel olarak aralarında benzerlik bulunan resim sanatından ayrılmış ve yayılmaya başlamıştır. Çağdaş karikatürün öncüsü sayılan İngiliz ressam ve oymabaskı ustası William Hogarth’ın¹² çalışmaları, karikatürün tanınması ve yayılması sürecinde ilk adım olarak sayılabilir. Mizah gazetelerinin ortaya çıkışına ise ilk olarak İtalya’da basılan mizah gazetesi *Fischietto* öncülük etmiştir (Bayram, 2009: 110).

Kuşkusuz 19. yüzyılda baskı tekniklerinde yaşanan gelişmeler de karikatür sanatının yaygınlaşmasına etkili olmuştur. Siyasetten bağımsız düşünülmemeyecek bir sanat dalı olan karikatürün siyaset ile olan ilişkisi; mekan, zaman, dönem şartları ve kişilere göre değişim göstermektedir (Oral, 2001: 17, akt; Turan, 2012: 4).

2. CANAVAR İMGESİNİN 19. YÜZYIL POLİTİK

KARİKATÜRLERİNDE KULLANILMASI ÜZERİNE

Burjuva toplumunun yeni doğan işçi sınıfının karşısına bir güç olarak çıkması ve devrim yapması ihtimaline yönelik duyduğu politik endişelerin yansıtıldığı (Yücesoy, 2007: 15) *Frankenstein ya da Modern Prometheus* romanından hareketle, 19. yüzyılda roman karakterlerinden Doktor Frankenstein ve *canavarın* sembolleştirilerek politik karikatürlerde kullanıldığı saptanmıştır. Moretti’ye (2017) göre *canavar*, toplumun içindeki çatışmaları ve dehşeti toplumun dışına kaydırma çabası içindedir ve bu mücadele “iblisler ırkı” ile “insan soyu” arasında gerçekleşmektedir (s: 106).

⁹ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5bbf170d116fc9.30167518 (Erişim Tarihi: 11.10.2018, 12:28)

¹⁰ Türk mimar, karikatürist (1942-...).

¹¹ Türk karikatürist (1922-2010).

¹² (1697-1764).

Buna göre *canavar* artık toplumun bir parçası olmakta ve gotik edebiyata kadar dışarıda duran, uzakta yer alan, dokunulmayan korku ögesi; halkın tam içerisinde, halktan bir parça olarak sunulmaktadır. Ayrıca, romanda *canavarın* doktor Frankenstein'dan talep ettiklerini oldukça masum olarak nitelendiren Moretti (2017) ve bu taleplerde “reform yanlısı/chartist” bir tutum sergilendiğinden bahsetmektedir (s: 109). Eserde toplumun onu arasına almasının hayalini kuran, komşularını uzun bir süre takip ettikten sonra onların mutlu ve huzurlu aile yaşamına özenen *canavar*; insanlarla girdiği tüm ilişkilerden hayal kırıklığı ve dışlanmışlıkla ayrılmış, yaşadığı üzüntüyü yaratıcısından bir eş isteyerek çözmeye çalışmıştır. Ancak gerek korkunç görüntüsü gerekse yaptığı tüm kötülükler *canavarın* bu talebinin geri çevrilmesine sebep olmuştur. *Canavarın* bu tutumunun doğrudan yansıması Tablo 1’de görüleceği üzere; 1833-1893 yılları arasında farklı sanatçılarca farklı gazete ve dergilerde -dönemin sosyal ve siyasal hareketlerini eleştirmek/hicvetmek amacı güdülerek- Frankenstein temalı karikatürler çizilmesine sebep olmuştur.

Tablo 1: 1833-1893 Yılları Arasında Frankenstein Teması ile Yayınlanan Karikatürlerin Listesi¹³

	Karikatürün Adı	Yıl	Çizeri	Bulunduğu Gazete/Dergi
1.	Frankenstein Creating Peers	1832	Robert Seymour	McLean’s Monthly Sheet of Caricatures
2.	Reform Bill’s First Step Amongst his Political Frankensteins	1833	James Parry	-
3.	A New Illustration of the Story of Frankenstein	1843	John Doyle	-
4.	The Irish Frankenstein	1843	Joseph Kenny Meadow	Punch, or the London Charivari
5.	The Russian Frankenstein and his Monster	1854	John Leech	Punch, or the London Charivari
6.	The New Frankenstein	1862	Henry Louis Stephans	Vanity Fair
7.	The Brummagem Frankenstein	1866	John Tenniel	Punch, or the London Charivari
8.	The Irish Frankenstein	1869	Matt Morgan	The Tomahawk: A Saturday Journal of Satire
9.	The American Frankenstein	1873	Frank Bellew	New York Daily Graphic
10.	The American Frankenstein	1874	Frank Bellew	New York Daily Graphic
11.	The Irish Frankenstein	1882	John Tenniel	Punch, or the London Charivari
12.	The Frankenstein of Hatfield and his Handiwork	1893	Thomas Fitzpatrick	Weekly Freeman

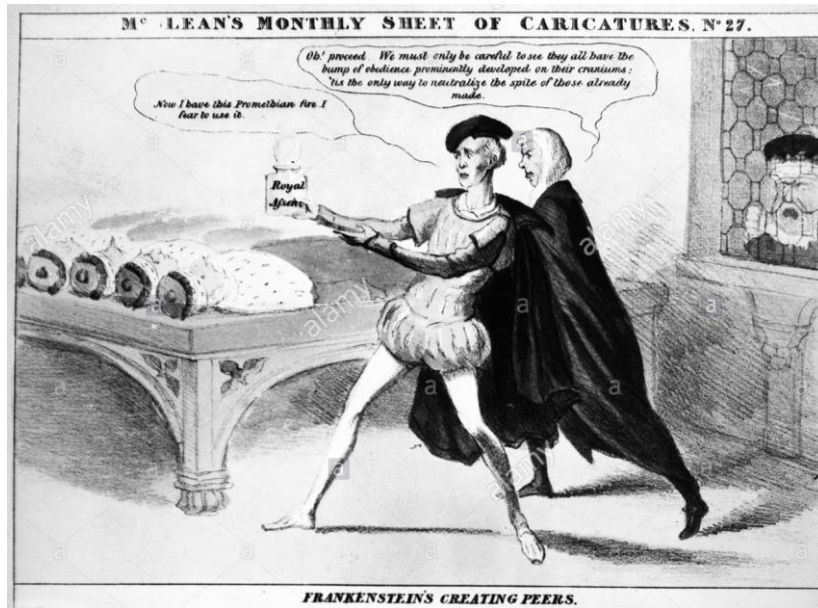
¹³ Tablo 1’de yer alan bilgiler, bölümün devamında yer alan karikatürlerden derlenmiştir.

Klasik edebi metinlerin siyasi birer mit haline gelmesi ile birlikte, mevcut politik sistem eleştirisi yapmak amacıyla eserlerde yer alan karakterler karikatürlerin birer parçası olarak okuyucu karşısına çıkmaktadır. Özellikle kontrol edilemeyen güç ve kişileri temsil etmek için, -yeniden üretilen metinlerde- bu temsil “Frankenstein” sözcüğü, dolayısıyla da *canavar* metaforu ile gerçekleştirilmiştir.

Güç ve baskının etkili olduğu ortamlarda eleştirel yapı ile donatılan karikatürün yarattığı direniş, karikatürü politik güçle çatışma haline sokmaktadır (Erdem, 2007: 182, akt; Deniz, 2017: 491). Takip eden bölümde görsel literatür çalışmasının ardından kronolojik bir sıra ile derlenen karikatürler; dönemin sosyal, ekonomik ve kültürel gelişmeleri ile arasında metinlerarası ilişkiler kurularak çözümlenecektir.

2.1. Frankenstein Creating Peers (1832)

Sanatçı Robert Seymour¹⁴ tarafından çizilen, 1 Mart 1832 tarihinde Londra’da *McLean’s Monthly Sheet of Caricatures*¹⁵ isimli karikatür dergisinin 27. sayısında yayınlanan *Frankenstein Creating Peers*¹⁶ isimli karikatür, politik bağlamda Frankenstein’in hikayesinin ele alındığı ve toplumsal bir mizah unsuru olarak kullanıldığı ilk karikatürdür (Görüntü: 1).

Görüntü 1: Robert Seymour tarafından çizilen *Frankenstein Creating Peers* (1832) karikatürü
<https://www.alamy.com/stock-photo-british-peers-1832-nfrankensteins-creating-peers-satirical-english-95838714.html>

¹⁴ İngiliz karikatürist (1798-1836).

¹⁵ Thomas McLean'in (1788-1875) sahibi olduğu Londra’da politik karikatürlerin yayınlandığı aylık dergi.

¹⁶ İng. *Frankenstein Lordlar Yaratıyor*. Burada kullanılan “peer” kelimesi İngiliz veya İrlandalı soyluların tümünü kapsayan bir anlamdadır.

Karikatürde yer alan iki erkek, arkada sedye benzeri bir yatakta duran cesetler, pencereden bakan canavarımsı figür, erkek figürlerden bir tanesinin elinde duran ve üzerinde “Royal Assent”¹⁷ yazan iksir şişesi karikatürün görsel metinleridir. Karikatürde yazan yazılı metinlerden ilki üst kısımda büyük harflerle yazılmış, karikatürün yayınlandığı derginin ismine ve karikatürün kaçınıcı sayıda yer aldığına gönderme yapan *McLean’s Monthly Sheet of Caricatures No:27*¹⁸’dir. İkinci yazılı metin ise erkekler arasındaki diyalogta gösterilmiştir: “-Oh! Proceed. We must only be careful to see they all have the bump of obedience prominently developed on their craniums: ‘tis the only way to neutralize the spite of those already made. -Now I have this Promethian fire I fear to use it.”

Üçüncü ve son yazılı metin ise karikatürün en alt kısmında yer alan ve karikatürün ismini doğrudan açıklayacak biçimde oluşturulan *Frankenstein Creating Peers* yazısıdır.

Dönemin İngiliz siyasal şartları paralelinde düşünüldüğünde; karikatür Birleşik Krallığı’nın başında olan IV. William¹⁹’ın, 1832 tarihinde kabul ettiği *Reform Yasası*’nı hicvedecek şekilde oluşturulmuştur. Dönemin Başbakanı Charles Grey²⁰’in, kral IV. William’dan -seçim sistemini değiştirecek olan reforma karşı çıkan çoğunluğun üstesinden gelebilmek için- 50 yeni lordun atanmasını istemesi üzerine, elinde iksir şişesi olan kişinin bu iksiri, kraliyetin de onayını almış şekilde arkada duran lord cesetlerini yeniden canlandırmak için kullanacağını söylemek mümkündür.

2.2. Reform Bill’s First Step Amongst His Political Frankenstein (1833)

4 Haziran 1832 yılında İngiltere’de *Reform Yasası*²¹’nin yürürlüğe girmesiyle birlikte²², konu ile ilgili dönem gazete ve dergilerinde birçok siyasi içerikli karikatür yayınlanmıştır. Temel anlamda burjuvazinin çeşitli siyasi haklara sahip olarak ülkenin yönetiminde aristokrasiye ortak olması (Kozak, 1992: 71) anlamına gelen *Reform Yasası*’nı Frankenstein’in *canavarı* ile görselleştirecek şekilde oluşturulan karikatür, 1833 yılında *Reform Bill’s First Step Amongst his Political Frankensteins*²³ ismi ile James Parry²⁴ tarafından çizilerek yayınlanmıştır (Görüntü: 2).

¹⁷ İng. Kraliyet onayı.

¹⁸ İng. *McLean’in Aylık Karikatür Gazetesi No: 27*.

¹⁹ 1830-1837 yılları arasında krallık yapan IV. William, hükümdar ve soyluların yönetim üzerindeki etkisini sınırlandıracak olan 1832 *Reform Yasası*’nı kabul etmiştir (1765-1837).

²⁰ 1830-1834 yılları arasında Başbakanlık görevi üstlenmiş İngiliz siyasetçi (1764-1845).

²¹ 1832 yılına kadar gerek siyasi partiler gerekse İngiliz seçim yasaları Ortaçağ’ın izlerini taşımaktaydı. Özellikle “seçim hakkı” halkın küçük bir azınlığına verilen, sadece arazi sahiplerinin oy kullanabildiği bir sistem içerisinde yer alan bir haktı. 1832 yılında kral IV. William tarafından kabul edilerek yürürlüğe giren *Reform Act* yarım milyondan fazla seçmenin seçim listelerine girmesine sebep olmuş (Bilik, 1993: 447-450) ve Avam Kamarası’nın burjuvaziye açılmasına olanak sağlamıştır. Ayrıca, 18. yüzyıl sonrası İngiliz siyet tarihi profesörü Eric J. Evans’a göre modern bir perspektiften bakıldığında bu reform, temsili parlamenter demokrasiye giden yoldaki ilk adım olarak nitelendirilebilir (1994: 2).

²² <https://www.britannica.com/event/Reform-Bill> (Erişim Tarihi: 06.10.2018, 18:59)

²³ İng. *Politik Frankenstein’lerin Arasındaki Reform Yasası’nın İlk Adımı*. Buradaki isimlendirmede kullanılan “*Bill*” hem kanun teklifi, dilekçe, kanun taslağı anlamlarında kullanılmış; hem de özel erkek ismi olan ve karikatürde yer alan *canavarın* ismi olarak düşünülebilecek “*Bill*”e gönderme yapacak şekilde kullanılmıştır.

²⁴ Taşbaskı, gravür ve portre sanatçısı.

Görüntü 2: James Parry tarafından çizilen *Reform Bill's First Step Amongst his Political Frankensteins* (1833) karikatürü

https://vignette.wikia.nocookie.net/mary-shelley/images/f/f8/Screen_shot_2013-12-02_at_3.45.18_PM.png/revision/latest?cb=20131210220253

Karikatürde yer alan görsel metinler arasında; dalga geçer bir ifade ile dev bir adım atan şeytan/*canavar* figürü, ezilen insan topluluğu, yere saçılmış kağıtlar, arka plandaki yıkıntı ve dumanlar vardır. Yazılı göstergeler ise; şeytan/*canavar*'ın sırtındaki kanatlarda yazan *reform* ve *Reform Yasası*'nın kabul tarihi olan 1833 metinlerinden oluşmaktadır. Bu bağlamda; 1833 yılında yürürlüğe giren tasarının kitlelere verdiği gücün; *canavar*'ın büyüklüğü, korkunçluğu ve dalga geçer bir ifade ile resmedilmesi ile sembolleştirilerek sunulduğunu söylemek mümkündür.

2.3. A New Illustration of the Story of Frankenstein (1843)

30 Haziran 1843 tarihinde Londra'da Thomas McLean²⁵ tarafından yayınlanan ve John Doyle tarafından çizilen *A New Illustration of the Story of Frankenstein*²⁶ isimli karikatürde ise uçurumun kenarında duran bir politikacı ve elinde "*repeal*"²⁷, "*seperation*"²⁸ ve "*anarchy*"²⁹ kelimelerinin yazdığı bir piskopos asası tutan *canavar* figürleri yer almaktadır (Görüntü: 3).

²⁵ 1830'larda Londra'da yayınlanmaya başlayan *Monthly Sheet of Caricatures* isimli aylık karikatür paftası için yüzlerce siyasi karikatür yayınlamıştır. McLean için çalışan başlıca sanatçıların arasında Robert Seymour ve John Doyle yer almaktadır.

<https://www.britannica.com/art/caricature-and-cartoon#ref65226> (Erişim Tarihi: 02.10.2018, 08:35)

²⁶ İng. "*Frankenstein'in Hikayesinin Yeni Bir İllustrasyonu*".

²⁷ İng. *yürürlükten kaldırmak, iptal etmek, feshetmek*.

²⁸ İng. *ayrılık, aralık*.

²⁹ İng. *anarşi, yasa ve hükümet otoritesinin etkisiz kalması*.

Görüntü 3: John Doyle tarafından çizilen *A New Illustration of the Story of Frankenstein* (1843) karikatürü

<https://archive.cartoons.ac.uk/GetMultimedia.ashx?db=Catalog&type=default&fname=mudyxg0.jpg>

Politikacının neredeyse bir buçuk katı büyüklükte çizilen *canavar*, “*I have been your slave long enough, now you shall be mine – move on!*”³⁰ demektir. Politikacının ise dönemin İrlandalı milliyetçi lideri Daniel O’Connell³¹ olduğu varsayılmakla birlikte, “*Hur hur rah! For Repeal*”³² dediği görülmektedir. Buna göre; siyasal iktidar üzerinde yaşanan baskı; Doktor Frankenstein rolünde resmedilen O’Connell’in, kendi yarattığı *canavar* tarafından uçurumdan sürüklenmesi şeklinde gösterilmiştir. Karikatürün yazılı metinleri bu şekilde iken; görsel metinleri arasında yer alan ve şeytani olarak tasvir edilen, kontrol edilemeyen *canavar* ise; politikanın kendi elleriyle yarattığı siyasi sistemdir. *Canavarın* elinde tuttuğu asa ise; bu tehlikenin kilise otoritesini somutlaştırarak gösterildiğinin alarmı niteliğindedir.

³⁰ İng. “*Yeterince uzun süredir senin kölenim, şimdi sen benim olacaksın. Devam et!*”

³¹ (1775-1847).

http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=3265965&partId=1 (Erişim Tarihi: 02.10.2018, 11:22)

³² İng. “*Hur hur rah! Yürürlükten kaldırmak için!*”

2.4. The Irish Frankenstein (1843)

19. yüzyılda, İngiliz-İrlanda politik ilişkilerini eleştirmek adına birçok karikatür çizildiği bilinmektedir. Bu karikatürlerden bir diğeri 4 Kasım 1843 tarihinde, Joseph Kenny Meadows³³ tarafından çizilen, Londra’da yayınlanan ve siyasi mizah içerikli *Punch, or the London Charivari* dergisinde yer alan *The Irish Frankenstein*³⁴’dır (Görüntü: 4). Karikatürün alt kısmında yer alan yazılı metinde ilk olarak büyük harflerle karikatürün ismi olan “*The Irish Frankenstein*”, ikinci olarak ise; “*Mr O’Connell’s arrest created a great sensation in Ireland, and caused the great agitator to change his tone. He now exhorted the people to “maintain the strictest and most perfect tranquillity”*”³⁵ yazmaktadır.

İrlandalı milliyetçi lideri Daniel O’Connell’a elindeki sopa ve tekme ile saldıran *canavarın* resmedilmesiyle oluşturulan karikatürde *canavarın* göğüs kısmında “*feshetmek, iptal etmek*” anlamlarına gelen “*repale*” yazmaktadır. Ağzında piposu, yırtık kıyafetleri, şapkasından çıkan boynuzları, korkunç suratı ile tam bir grotesk figür olan *canavarın* karşısında; sihirbaz kıyafeti giymiş –pelerin ve silindir şapkası ile politikacı O’Connell durmaktadır (Williams, 2016). İngiliz Avam Kamarası’na ilk seçilen İrlandalı siyasetçi olan O’Connell, İrlandalıların İngiliz Parlamentosu’nda temsil edilmesini ön gören “*Act of Union*”³⁶un yürürlüğe konulması ve Katoliklerin parlamentoya girip seçme ve seçilme hakkı kazanması için çalışmalar yapmıştır. Bu barışçıl ve yenilikçi tavrına rağmen O’Connell, bağımsızlığını ilan etmek isteyen İrlanda’nın tavrını küçümseyen İngilizlerin mizahından ve eleştirisinden payına düşeni alarak, kendi elleriyle yarattığı sözde *canavarın* şiddetinden kaçamamıştır.

Görüntü 4: *The Irish Frankenstein* (1843) karikatürü

<https://www.otago.ac.nz/library/exhibitions/alltheyearround/#gallery-50>

³³ (1790-1874).

³⁴ İng. *İrlandalı Frankenstein*.

³⁵ İng. “*Mr. Connel’in tutuklanması İrlanda’da büyük sansasyona ve büyük provakatörün tavrını değiştirmesine sebep oldu. Şimdi o, insanları ‘en sert ve kusursuz biçimde huzurun korunması için’ uyarıyor.*”

³⁶ İng. *Birleşme yasası*.

2.5. The Russian Frankenstein and His Monster (1854)

15 Temmuz 1854 tarihinde John Leech³⁷ tarafından çizilen ve *Punch, or the London Charivari* dergisinde yer alan bir başka karikatür olan *The Russian Frankenstein and his Monster*³⁸’in dönemin politik şartları göz önüne alındığında; askeri mücadeleye ve o dönemde gerçekleşen Kırım Savaşı’na (1853-1856) gönderme yapacak şekilde oluşturulduğu söylenebilir (Görüntü: 5).

Görüntü 5: John Leech tarafından çizilen *The Russian Frankenstein and his Monster* (1854) karikatürü
<https://www.swaen.com/antique-map-of.php?id=20972>

Eflak ve Boğdan’ın Rus birliklerince işgal edilmesi ve Osmanlı İmparatorluğu donanmasının 30 Kasım 1853 tarihinde Karadeniz’de Rusya tarafından batırılmasının ardından; Avrupa Devletleri, Boğazların ve İstanbul’un tehlike altında olmasından endişelenerek Rusya’ya ultimatö vermişler ve bazı isteklerde bulunmuşlardır. Rusya’nın bu talepleri reddetmesi üzerine karikatürün basıldığı tarih olan Temmuz 1854’ten sadece 3 ay öncesinde, İngiltere ve Fransa; Rusya’ya karşı savaş ilan etmiş ve Osmanlı İmparatorluğu’nun yanında yer almışlardır. Kırım Savaşı (1853-1856) süresince Rus İmparatorluğu’nun takınmış olduğu tavrın resmedildiği karikatürde, Rusya öfkeli ve *canavarca* bir ifade ile İngiliz askerine saldırır şekilde gözükmektedir. Kırım Savaşı’nda Rus birliklerinin başında bulunan I. Çar Nikolay’ın sergilemiş olduğu zulüm ve baskıcı tavrın, canavar imgesi ile metaforlaştırılarak görselleştirildiği de ayrıca dikkat çeken ayrıntılardandır.

³⁷ İngiliz karikatürist ve illüstratör (1817-1864).

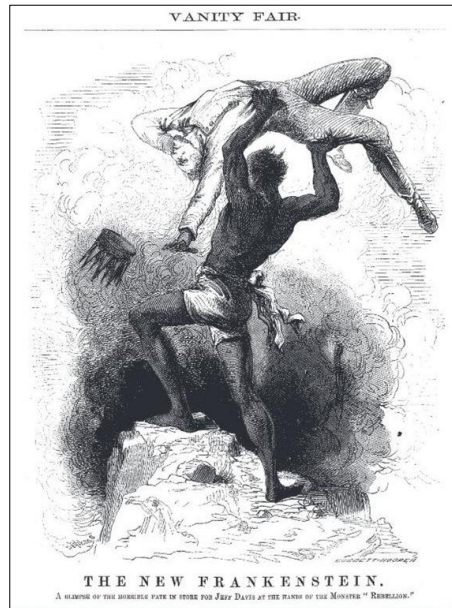
³⁸ İng. *Rus Frankenstein ve Onun Canavarı*.

Karikatürün görsel metni arasında ilk dikkat çeken devasa boyuttaki *canavardır*. Dev bir savaş makinası olarak resmedilen *canavarın* bacakları savaş topları (kanon), gövdesi ise havan şeklindedir. *Canavar* duygusuz ve gözleri tamamen açık bir şekilde, elinde kanlı bir kılıç ve meşale tutarak İngiliz askerine saldırmaktadır. Böylelikle Rusya'nın tavrının görselleştirilmesi için kullanılan *canavara* yüklenen niteliklerin; devasa, güçlü, insanlık dışı ve ezici olduklarını söylemek mümkündür.

2.6. The New Frankenstein (1862)

1862 yılında *Vanity Fair*³⁹ dergisinde Henry Louis Stephans tarafından çizilen *The New Frankenstein*⁴⁰ isimli karikatürde, Amerika Konfedere Devletleri başkanı Jefferson Finis Davis⁴¹ *canavar* tarafından fırlatılır şekilde resmedilmiştir (Görüntü: 6). Koyu renk tenli olarak resmedilen *canavar* ise, kölelik karşıtı argümana atıfta bulunmaktadır⁴². Karikatürde ayrıca Jefferson Finis Davis'in başından düşen tacında, - Konfederasyon'un kaynaklarının tarımla, doğrudan pamukla sınırlı olduğuna⁴³- gönderme yapacak biçimde "cotton"⁴⁴ yazdığı görülmektedir.

Afrikalı Amerikalıların boynuzlu bir canavara benzetilerek, duyarsız olarak resmedilmesi Stephans'ın diğer çizimlerinde de kullandığı bir göstergedir (Middleton, Roediger ve Shaffer, 2016). Young'a (2008) göre ise; sözü edilen karikatür, savaş esnasında patlak veren siyahi gücü tasvir etmektedir Hem bölünme hem de köleliğe yönelik bir saldırı niteliğindedir (s: 47-48).

Görüntü 6: Henry Louis Stephans tarafından çizilen *The New Frankenstein* (1862) karikatürü
<https://slideplayer.com/slide/12402960/>

³⁹ 1859-1863 yılları arasında Manhattan'da, 1868-1914 yılları arasında İngiltere'de, 1890'lı yıllarda ise Amerika'da haftalık olarak yayımlanan dergi. Halen aynı isimle ancak değiştirilen içeriği ile yayın hayatına devam etmektedir.

<https://www.vanityfair.com/magazine/2008/01/oneclickhistory> (Erişim Tarihi: 05.11.2018, 14:00)

⁴⁰ İng. *Yeni Frankenstein*.

⁴¹ (1808-1889).

⁴² <http://mary-shelley.wikia.com/wiki/Ireland> (Erişim Tarihi: 02.10.2018, 09:36)

⁴³ <https://www.biography.com/people/jefferson-davis-9267899> (Erişim Tarihi: 02.10.2018, 10:13)

⁴⁴ İng. *Pamuk*.

Karikatürün yazılı göstergelerinden ilki karikatürün ismine gönderme yapan “*The New Frankenstein*”⁴⁵ iken, ikincisi; “*A Glimpse of the Horrible Fate in Store for Jeff Davis at the Hands of the Monster Rebellion*”⁴⁶ metnidir.

The New Frankenstein (1862) karikatürü ayrıca 2012 yılında Amerika’da basılan, Profesör Christopher Freeburg tarafından yazılan, *Melville and the Idea of Blackness: Race Imperialism in Nineteenth Century America*⁴⁷ isimli kitabın kapak görseli olarak da kullanılmıştır.

2.7. The Brummagem Frankenstein (1866)

19. yüzyıl politik karikatürleri kategorisine dahil edilebilecek Frankenstein ve *canavar* illüstrasyonlarının bir diğeri de *Punch, or the London Charivari* dergisinin 8 Eylül 1866 tarihli sayısında yayınlanmıştır (Görüntü: 7).

Görüntü 7: John Tenniel tarafından çizilen *The Brummagem Frankenstein* (1866) karikatürü <http://exhibitions.nypl.org/biblion/sites/exhibitions.nypl.org/biblion/files/imagecache/standalone-image/1124592u.jpg>

John Tenniel⁴⁸ tarafından çizilen *The Brummagem Frankenstein* isimli karikatürde farklı öğeler dikkat çekmektedir. İlk olarak Frankenstein’ın *canavarı* olarak resmedildiği görülen dev; toprak ve kazı işlerinde çalışan bir emekçiyi sembolize etmektedir (Morris, 2005: 283). Aynı zamanda bu *canavarın* “akılsız bir şiddeti sembolize ettiği” de söylenebilir⁴⁹. 1860’lı yıllarda İngiliz Burjuvazisi’nin korku kaynağı olan “işçi sınıfı”nın yaydığı korku böylelikle görselleştirilmiştir.

⁴⁵ İng. *Yeni Frankenstein*.

⁴⁶ İng. “*Jeff Davis’in gerçekleşmesi beklenen korkunç kaderinin canavarın isyankar ellerinden görüntüsü.*”

⁴⁷ İng. *Melville ve Siyahilik Fikri: 19. yüzyılda Amerika’da Irk ve Emperyalizm*.

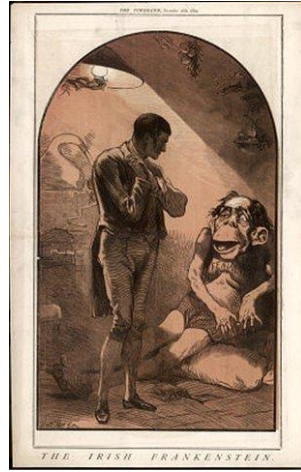
⁴⁸ İngiliz çizer, grafik mizahçı ve politik karikatürist (1820-1914).

⁴⁹ <http://www.st-andrews.ac.uk/~cjmm/Franklec.html> (Erişim Tarihi: 02.10.2018, 11:13)

İkinci öge olan, işçilerin seçme ve seçilme hakları konusunda çalışmalar yapan İngiliz politikacı John Bright⁵⁰ ise, *canavarın* gölgesinde ve korkmuş bir ifadeyle parmak uçlarında yürürken resmedilmiştir. Son öge ise bir yazı bloğu olarak, karikatürün en altı kısmında yer almaktadır ve iki ayrı parça halindedir. Karikatürün başlığı olan *The Brummagem Frankenstein* büyük harflerle ve ortalı olarak yazılmıştır. Bu başlıktaki “*Brummagem*” Birmingham’da çalışan işçilerin “*Birmingham*” telaffuzunun karşılığıdır.⁵¹ İlk parçada John Bright’ın Birmingham’da yaptığı bir konuşmadan alıntıya yer verilmiştir: “*I have no fe-fe-fear of ma-manhood suffrage!*”⁵². İkinci kısımda ise “*The unwillingness of Parliament to accept any measure of Reform had aroused a wide-spread discontent amongst the working classes. A monster gathering was held at Birmingham in August-1886.*”⁵³ yazmaktadır. Genel anlamda dönemin işçi-burjuva ikili karşıtlık sınıfına gönderme yapan bu metinler, işçi sınıfının öfkesinin Frankenstein’in *canavarı* ile sembolize edilerek resmedilmesi ile gösterilmektedir. Amerika Birleşik Devletleri’ndeki yeniden yapılanma süreçleri ve İngiltere’deki işçi haklarının ayaklanmalarının temsil edildiği⁵⁴ bu *canavar* çok büyük boyutlarda, işçi kıyafetleri giyen, ağzında sigarası olan ve sinirli bir ifadeye sahip olarak çizilmiştir.

2.8. The Irish Frankenstein (1869)

İngiliz-İrlanda politik ilişkilerine eleştirel bir bakış açısı sunan bir başka karikatür *The Tomahawk: A Saturday Journal of Satire*⁵⁵ isimli derginin 1869 Aralık sayısında Matt Morgan tarafından çizilen *The Irish Frankenstein* isimli karikatürdür (Görüntü: 8).

Görüntü 8: Matt Morgan tarafından çizilen *The Irish Frankenstein* (1869) karikatürü

[https://vignette.wikia.nocookie.net/irishcomics/images/4/4a/1893-05-](https://vignette.wikia.nocookie.net/irishcomics/images/4/4a/1893-05-06_Fitzpatrick_Frankenstein_of_Hatfield.jpg/revision/latest?cb=20090807122228)

[06_Fitzpatrick_Frankenstein_of_Hatfield.jpg/revision/latest?cb=20090807122228](https://vignette.wikia.nocookie.net/irishcomics/images/4/4a/1893-05-06_Fitzpatrick_Frankenstein_of_Hatfield.jpg/revision/latest?cb=20090807122228)

⁵⁰ İngiliz liberal siyasetçi (1811-1889).

⁵¹ <http://exhibitions.nypl.org/biblion/outside/frankenstein/image/0-nypl-232> (Erişim Tarihi: 02.10.2018, 11:17)

⁵² İng. “*Er-erkeklerin oy verme hakkının olmasından hiç ko-ko-korkum yok.*”

⁵³ İng. “*Parlamentonun herhangi bir Reform ölçüsünü kabul etmedeki isteksizliği, işçi sınıfları arasında yaygın bir hoşnutsuzluk uyandırdı. Ağustos 1886’da Birmingham’da bir canavar toplantısı düzenlendi.*”

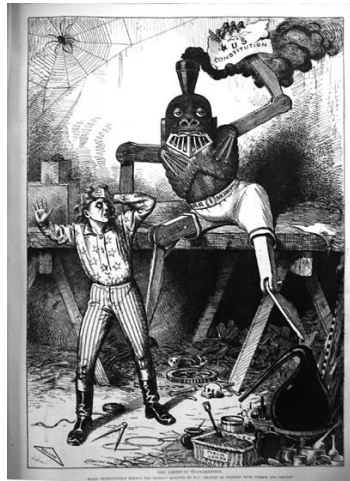
⁵⁴ <http://exhibitions.nypl.org/biblion/outside/frankenstein/image/0-nypl-232> (Erişim Tarihi: 02.10.2018, 12:08)

⁵⁵ 1867-1870 yılları arasında yayınlanan haftalık mizah dergisi.

Canavarın göğsünde yazan “Fenianism”⁵⁶ kelimesine ek olarak dikkat çeken başka bir ayrıntı da, bundan sonra çizilecek olan karikatür örneklerinde de sıkça okuyucu karşısına çıkacak olan *canavar* tasvirinin evrimini tamamlayamamış, insana göre daha küçük boyuttaki bir maymun-insana benzetilmesinin ilk örneğinin burada görülmüş olmasıdır. Daha önceki karikatürlerde şeytana, deve, yaratığa benzer şekillerde çizilen *canavarın* görselleştirilmesi sürecinde ilk defa farklı bir yöntem izlendiği söylenebilir.

2.9. The American Frankenstein (1873)

Karikatürist Frank Bellew, *New York Daily Graphic*⁵⁷ dergisi için 1873 ve 1874 yıllarında *The American Frankenstein* isimli iki farklı karikatür çizmiştir. Karikatür; Amerika Birleşik Devletleri’nde yaşanan iç savaşın ardından hükümet fonlarının desteği ile adeta patlama gösteren demiryolu inşaatlarına tepki olarak çizilmiştir. Demiryolu sahiplerinin onbinlerce çalışanı ve yüz milyonlarca dolarlık varlıkları ile kontrol ettikleri sektör, Amerikan halkının daha önce görmediği politik ve ekonomik bir güç karşısındaki endişesinin kaynağıdır. Bellew’ın, 18 Mart 1873 yılında çizdiği (Görüntü: 9) ilk karikatürün alt kısmında yer alan metninde “When Frankenstein Beheld the Hideous Monster He Had Created He Started with Terror and Disgust”⁵⁸ yazmaktadır. Karikatürde elinde “U.S. Constitution”⁵⁹ yazan dev bir lokomotif, örümcek ağlarının, kemiklerin, kurukafaların ve kırık dökük metal parçalarının içerisinde oturmaktadır. İnsan kılığına girmiş bu lokomotif, Amerikan bayrağında yer alan yıldızlarla bezeli bir gömlek ve yine bayrakta yer alan çizgi desenli bir pantolon giyen ve Amerikan halkını sembolize eden kişiyi korkutmaktadır. Karikatürün alt kısmında bir oyun kovanının içerisinde yer alan toprağın üzerinde ise “Public Lands”⁶⁰ yazdığı dikkat çeken diğer bir ayrıntıdır.

Görüntü 9: Frank Bellew tarafından çizilen *The American Frankenstein* (1873) karikatürü
https://herb.ashp.cuny.edu/files/original/bellewfrankenstein-1_bb8ed081c1.tif

⁵⁶ İrlanda’nın bağımsızlık örgütü taraftarlarının savunduğu görüş.

⁵⁷ 1873-1889 yılları arasında New York’ta faaliyet gösteren günlük çizim gazetesi.

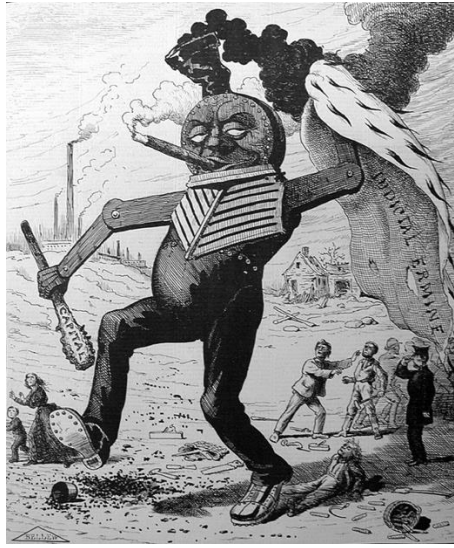
⁵⁸ İng. *Frankenstein korkunç canavarı yaratıldığını fark ettiğinde terör ve tikslenme başladı.*

⁵⁹ İng. *Amerikan Anayasası.*

⁶⁰ İng. *Kamu arazisi.*

2.10. The American Frankenstein (1874)

14 Nisan 1874 tarihinde, *New York Daily Graphic*⁶¹ dergisi için Frank Bellew tarafından çizilen diğer *The American Frankenstein* karikatüründe de Amerikan halkının haklarını çiğneyen dev bir lokomotif yer almaktadır (Görüntü: 10). Ağzında sigarası olan ve elinde “*Capital*”⁶² yazılı bir sopa tutan lokomotif, geçtiği yerleri harap etmekte ve halkı ezmektedir. İç savaş sonrası gittikçe güçlenen ve federal hükümetin desteğini arkasına alan şirket sahiplerinin hızla yükselen siyasal nüfuzlarına, tekelleşmelerine, sahip oldukları arazi hibelerine ve vergi muafiyetlerine istinaden eleştiri niteliğinde çizilen karikatür, halkın korku kaynağını Frankenstein’ın *canavarı* ile özdeşleştirerek görselleştirmiştir.

Görüntü 10: Frank Bellew tarafından çizilen *The American Frankenstein* (1874) karikatürü
<https://sophia.smith.edu/~maldrich/topics/monopoly/1874graphicap14.htm>

2.11. The Irish Frankenstein (1882)

Bir başka Frankenstein ve *canavar* illüstrasyonu ise *The Irish Frankenstein* (1843), *The Russian Frankenstein and his Monster* (1854) ve *The Brummagem Frankenstein* (1866) karikatürlerinin de önceki yıllarda yer aldığı *Punch, or the London Charivari* dergisinin 20 Mayıs 1882 tarihli sayısında yayınlanmıştır. *The Irish Frankenstein*⁶³ isimli bu karikatürün çizeri *The Brummagem Frankenstein* (1866) karikatürünün de çizeri olan John Tenniel’dir. Günümüzde; Leicester’da bulunan University of Leicester Special Collections’da bulunmaktadır.⁶⁴ Karikatür 19. yüzyıl politik karikatürleri kategorisine dahildir ve tarihe *Phoenix Park Murders*⁶⁵ olarak geçmiş, iki İngiliz diplomatın milliyetçiler tarafından Phoenix Park’ta öldürülmesi olayı üzerine çizilmiştir (Görüntü: 11).

⁶¹ 1873-1889 yılları arasında New York’ta faaliyet gösteren günlük çizim gazetesi.

⁶² İng. *Sermaye*.

⁶³ İng. İrlandalı Frankenstein.

⁶⁴ <https://staffblogs.le.ac.uk/specialcollections/2016/10/31/a-story-to-awaken-thrilling-horror/> (Erişim tarihi: 19.10.2018, 16:26)

⁶⁵ <http://global.britannica.com/event/Phoenix-Park-murders>

Karikatürün alt kısmında yer alan metinde şunlar yazmaktadır: “*The baneful and blood-stained monster... Yet was it not my Master to the very extent that it was my Creature?... Had I not breathed into my own spirit?*”⁶⁶

Görüntü 11: John Tenniel tarafından çizilen *The Irish Frankenstein* (1882) karikatürü
<https://staffblogs.le.ac.uk/specialcollections/2016/10/31/a-story-to-awaken-thrilling-horror/>

Karikatürde arkada yer alan politikacının Charles Stewart Parnell⁶⁷ olduğu bilinmektedir. İrlandalı siyasetçi Parnell, İngiliz parlamentosunda gerçek bir *Home Rule*⁶⁸ kurulması sürecine başkanlık etmiştir. Karikatürün temel anlamda tasvir ettiği ise İrlandalıların bu süreçte kendi kaderlerini tayin ederek bir *canavar* yarattıkları yönündedir. Bu karikatürde gördüğü üzere Frankenstein'ın *canavarı* politikacının neredeyse iki katı büyüklüğündedir ve elinde kanlı bir bıçak taşımaktadır. Yırtık ve eski bir pelerin giyen *canavar* aynı zamanda gözlerine de bir maske takmıştır. *Canavarın* yüzüne dikkatli olarak bakıldığında evrimini tam anlamıyla tamamlayamamış olduğu, bu yönüyle de bir *homo rudolfensis*⁶⁹ veya *homo erectus*⁷⁰ a benzediği görülmektedir.

⁶⁶ İng. “Zalim ve kan lekeli canavar... Yine de benim yaratıcım olduğu ölçüde üstadım değil miydi? Kendi ruhuma girmemiş miydim?”

⁶⁷ <http://global.britannica.com/biography/Charles-Stewart-Parnell> (Erişim Tarihi: 21.10.2018, 14:44)

⁶⁸ İng. *Özerklik Partisi*.

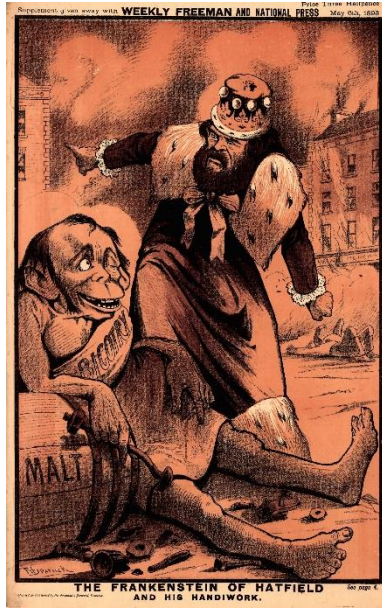
⁶⁹ Soyu tükenmiş hominid türlerindedir. KNM-ER 1470 kodlu bir kafatası fosilinin bulunması ile ayrı bir tür olarak tanımlanmıştır.

<http://humanorigins.si.edu/evidence/human-fossils/species/homo-rudolfensis>

⁷⁰ Soyu tükenmiş bir insan türü. Yaklaşık 1,9 milyon yıl öncesinde var olmuştur. Maymuna daha yakın bir tür olan *Australopithecus* ile modern insan *Homo Sapiens* arasında sınıflandırılır. <http://humanorigins.si.edu/evidence/human-fossils/species/homo-erectus> (Erişim Tarihi: 21.10.2018, 15:08)

2.12. The Frankenstein of Hatfield and his Handiwork (1893)

Weekly Freeman dergisinin 6 Mayıs 1893 tarihli sayısında yer alan karikatürde ise, karikatürist Thomas Fitzpatrick⁷¹, Matt Morgan tarafından çizilen “*The Irish Frankenstein*” isimli karikatürünü ti’ye alarak Hatfield, Hertfordshire’a gelen dönemin başbakanı Lord Salisbury⁷²’yi doktor Frankenstein olarak çizmiştir (Görüntü: 12). Sarhoş olarak tasvir edilen *canavarın* üzerinde ise bu defa “*bigotry*”⁷³ yazmaktadır. Arka tarafta yer alan ölü bedenler, bir savaşın göstergesi olmakla birlikte, Lord’un; bağınazlık ve darkafalılığı Büyük Britanya’dan kovmak istediğinin resmedildiği karikatürde görülmektedir.

Görüntü 12: Thomas Fitzpatrick tarafından çizilen *The Frankenstein of Hatfield and his Handiwork* (1893) karikatürü

<https://digital.library.illinois.edu/items/70f672c0-421e-0134-1da0-0050569601ca-0/#pt-download-section&c=0&m=0&s=0&cv=0&r=0&xywh=-6413%2C-1%2C17265%2C6936>

SONUÇ

Yapısı gereği farklı bedenlerden elde edilen ceset parçalarının birleşimi ile oluşturulduğu varsayılan *canavar*; roman karakteri olarak okuyucu karşısına çıktığında, içerisinde barındırdığı iyi-kötü, masum-suçlu özelliklerinin yanı sıra korkutucu ve çirkin dış görüntüsü ile oluşturulan postmodern ve grotesk bir kahramandır. Oldukça esnek bir yapıya sahip olan grotesk için Işıkman (2016) şunları söylemektedir:

Grotesk; gotik, fantastik, büyüleyici, sürreal, karnavalesk, absürd, aşağılık, şeytani, tuhaf, korkunç, ürkütücü, acayip, saçma ve tabii ki, komedi ve mizah biçimleri, yani, hiciv, parodi, ironi ve karikatür gibi pek çok kavram ve biçimle birlikte anılır.

⁷¹ İrlandalı politik karikatürist (1860-1912).

⁷² Tam adı Robert Arthut Talbot Gascoyne Cecil olan 3. Salisbury Markisi üç defa Büyük Britanya İmparatorluğu yapmış politikacı (1830-1903).

⁷³ İng. *Bağınazlık, darkafalılık, yobazlık.*

Dolayısıyla, groteski yapısal olarak ortaya çıkaran unsurlar da çeşitlilik taşımaktadır: Fiziksel anormallik, çirkinlik, bedensel özür, yabancılaşma ve yabancılaştırma ... uyumsuz parçaların bir araya gelmesi, sınırların ihlali gibi (s:73).

Böylelikle 19. yüzyıl siyasal gelişmeleri paralelinde farklı yıllarda farklı ülkelerdeki gelişmelere gönderme yapacak biçimde, çeşitli dergilerde yer alan karikatürlerin doktor Frankenstein ve *canavarın*, siyasi figürleri eleştirmek ve *canavarca* güçleri görselleştirmek amacı güderek sunulduklarını söylemek mümkündür. Her bir karikatür kendi içerisinde değerlendirilmiş olsa da birbirleri arasında gerek yer aldıkları mecralar, gerek çizerleri, gerekse isimleri bağlamlarında metinlerarası ilişkiler kurdukları saptanmıştır. Buna göre;

- Karikatürlerden 2 tanesinin çizeri John Tenniel, 2 tanesinin çizeri de Frank Bellew'dur.
- Karikatürlerden 4 tanesi *Punch, or the London Charivari* (1843, 1854, 1866, 1882) dergisinde, 2 tanesi ise *New York Daily Graphic* (1873, 1874) dergisinde yayınlanmıştır.
- Karikatürlerden 3 tanesinin ismi *The Irish Frankenstein* (1843, 1869, 1882), 2 tanesinin ismi de *The American Frankenstein* (1873, 1874)'dır.
- Karikatürlerin 8 tanesinde Frankenstein ismi bir ülke veya şehir ile temsil edilmiştir.
- Karikatürlerden 2 tanesinin ise yayınlandığı derginin ismine ulaşamamıştır.
- Karikatürlerden 2 tanesi 1832 yılında İngiltere'de kabul edilen Reform Yasası'nı hicvetmek için çizilmiştir.
- Karikatürlerden 2 tanesi 1832 yılında İngiliz-İrlanda politik ilişkilerini hicvetmek için çizilmiştir.
- Karikatürlerin hepsi politik eleştirel niteliktedir.

Sonuç olarak grotesk bir imge olan *canavarın* "Klasik Yunan'dan beri Batı'nın idealize edilmiş güzellik kavramını oluşturan uyum, düzen, denge, soyluluk ve sükunetin antitezi" (Ünaycıl, 2003: 74) olarak Frankenstein'ın *canavarının* yer aldığı tüm eserlerde doğrudan bu alt yapı ile farkında olarak ya da olmadan yer aldığını belirtmek mümkündür. Bu tanımlardan hareketle Frankenstein'ın *canavarının* grotesk bir kahraman olarak sembolleştirilerek karikatürlerde yer edindiği görülmüştür. Bu çıkarımlar neticesinde grotesk bir imge olarak resmedilen *canavarın* çok boyutluluğu ve imkan sağladığı metinlerarasılık, siyasi bağlamda eleştirel ve mizahi unsurları barındıracak şekilde kullanılmıştır. *Frankenstein ya da Modern Prometheus* eserine doğrudan bir gönderme yapmamakla birlikte, eserin çok boyutlu okumasında karşılaşılabilecek siyasal-eleştirel imgelerin yorumlanması vasıtası ile 19. yüzyıl boyunca farklı yıllar farklı olayların hicvedilmesi amacı güdülerek; kölelik, oy hakları, savaşlar, reform yasası, işçi hakları gibi kavramlar üzerinden görselleştirmeler gerçekleştirildiği saptanmıştır.

KAYNAKÇA

- ATİK, Ş. (2017). *Metinlerarasılık ve Kurmacada Gerçeklik Üzerine*. Bilge Kültür Sanat, İstanbul.
- AYGÜN, S. (2007). “Seramik Karikatürler”, *Anadolu Sanat*, 18, 107-113.
- BAKHTİN, M. (2001). *Karnaval dan Romana*. (Çev. C. Soydemir), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- BAYRAM, Y. (2009). “Türkiye’de Siyasi Karikatürün Yeri ve 11. Cumhurbaşkanlığı Seçimine İlişkin Siyasi Karikatürlerin Çözümlemesi”, *Selçuk İletişim*, Cilt: 6, Sayı: 1, 107-123.
- BİLİK, E. (1993). “İngiltere’de 18 ve 19. Yüzyıllarda Parlamento Hükümeti ve Anayasa Islahatı”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1, 8, 439-453.
- ÇELİK, T. S. (2016). Edebiyatta Grotesk Kavramı. Ş. P. Güzel, (Ed.), *Grotesk içinde* (183-200). Ankara: Bilgesu.
- DENİZ, D. (2017). “Politik Karikatürlerde Kadının Temsili: 1950 Seçimleri ve Nesneleştirilen Kadın”, *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (2), 490-511.
- ERGÜL, S. (2016). Machiavelli ve Siyasal Grotesk İçin Bir Deneme. Ş. P. Güzel, (Ed.), *Grotesk içinde* (45-70). Ankara: Bilgesu.
- EVANS, J. E. (1994). *The Great Reform Act of 1832*. Routledge, Londra.
- GÖZÜBÜYÜK, A. (2013). *Toplumsal Dönüşümden Grotesk İmgeler*. Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Sanat Çalışma Raporu, Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.
- İŞIKMAN, N. G. (2016). Sinemada Grotesk ve Grotesk Unsurlar Çerçevesinde Bir Film. Ş. P. Güzel, (Ed.), *Grotesk içinde* (71-90). Ankara: Bilgesu.
- KOZAK, E. (1992). “İşçi Sendikalarının Tarihsel Gelişimi (İngiltere Örneği)”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 37-38, 1, 63-81.
- MIDDLETON, S., Roediger, D. R. ve Shaffer, D. M. (2016). *The Construction of Whiteness: An Interdisciplinary Analysis of Race Formation and the Meaning of a White Identity*. The University Press of Mississippi, ABD.
- MORETTI, F. (2017). *Mucizevi Göstergeler*. (Çev. Z. Altok), Metis, İstanbul.
- MORRIS, F. (2005). *Artist of Wonderland: The Life, Political Cartoons, and Illustrations of Tenniel*. University of Virginia Press. ABD.
- ÖZER, A. (1989). “Karikatür Sanatı Öğretimi”, *E-kurgu Online Journal of the Faculty of Communication Sciences*, 6, 6, 175-179.
- RIZVANOĞLU, E. (2016). Bakhtin’de Beden ve Dünyanın Grotesk Kavranışı. Ş. P. Güzel, (Ed.), *Grotesk içinde* (15-38). Ankara: Bilgesu.
- SAZYEK, H. (2013). “Grotesk-Yabancılaşma İlişkisi Bağlamında Tanpınar’ın Saatleri Ayarlama Enstitüsü”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 8/4, 1243-1267.
- SHELLEY, M. W. (2017). *Frankenstein ya da Modern Prometheus*. (Çev. Y. Yavuz), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- ŞENYAPILI, Ö. (2003). *Karikatür*. ODTÜ, Ankara.

THOMSON, P. J. (1972). *The Grotesque (Critical Idiom)*, Methuen Young Books, Londra, İngiltere.

TURAN, M. O. (2012). “Gazetelerde Yayınlanan Siyasi Karikatürlerin Göstergibilimsel Çözümlemesi: 2011 Genel Seçimleri Örneği”, *Selçuk İletişim*, 7, 2, 121-138.

ÜNAYCIL, N. (2003). “Grotesk Anlatım ve Türk Oyun Yazarlığında Kullanımı”, *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, 16, 68-83.

WILLIAMS, L. A. ve Williams, W. H. A. (2016). *Daniel O’Connell, The British Press and The Irish Famine: Killing Remarks*. Routledge, Londra.

YAVUZ, M. E. ve Geçikli, K. (2008). “Gotik Romanda Aydınlanma Karşıtlığı”, *C. Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 32(1), 171-188.

YOUNG, E. (2008). *Black Frankenstein: The Making of an American Metaphor*. NYU Press, ABD.

YÜCESOY, V. Ö. (2007). *Korku Edebiyatı (Gotik Edebiyat) ve Türk Romanındaki Örnekleri*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.